

TARİKAT-I MUHAMMEDİYYE

(طريقة محمدية)

XIX. yüzyılda
Hindistan'da ortaya çıkan
dinî-siyasî bir hareket.

Ahmed Şehîd (ö. 1831) tarafından dinî bir reform hareketi şeklinde başlatılan Tarikat-ı Muhammediyye, daha sonra siyasal bir nitelik kazanarak Hint müslümanlarının, Sihler'in ve İngiliz sömürgecilerinin siyasî baskılarından kurtulma mücadelesine dönüşmüştür. Batılı yazarlar Ahmed Şehîd'in 1822'de hac için gittiği Hicaz'da Vehhâbîliğin etkisinde kaldığını ve Tarikat-ı Muhammediyye'nin Vehhâbîliğin Hindistan kolu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hadis ilmüne ağırlık vermesi, Hinduizm'den İslâm'a geçtiği kabul edilen hurafe ve inançları ortadan kaldırmaya çalışmasıyla Tarikat-ı Muhammediyye'nin, Vehhâbîlik'le benzerlik gösterdiği doğrudur. Ancak Vehhâbîler'in Hanbelî olduklarını söylemelerine karşılık bu hareketin mensupları bir mezhebe bağlanmayı kabul etmeyip kendilerini "gayr-i mukallid" olarak nitelendirmişlerdir. Tasavvufi bir eğitimin içinden gelen Ahmed Şehîd, bu hareketi Tarikat-ı Muhammediyye diye adlandırırken muhalifleri, Vehhâbîliğe benzemesi dolayısıyla harekete böyle bir isim verilmesini doğru bulmamışlardır.

Hind müslümanlarının ahlâkî, mânevî ve siyasî bir çöküntü yaşadıklarını, bu duruma yol açan sebeplerin başında dinî yapının bozuk olmasının geldiğini söyleyen Ahmed Şehîd ve arkadaşları, Şah Veliyyullah'ın oğlu Abdülazîz ed-Dihlevî'nin desteğiyle görüşlerini yaymaya çalıştılar. Ahmed Şehîd'in, başlangıçta Hâce Muhammed Nâsır Andelîb'in başlatıp oğlu Hâce Mîr Derd'in devam ettirdiği, tasavvufa islahatçı bir bakışla yaklaşan Tarikat-ı Muhammediyye-i Hâlisâ'dan etkilendiği anlaşılmaktadır. Tarikat-ı Muhammediyye'nin teorik planda fikirleri, 1810'larda Ahmed Şehîd'in yakın arkadaşı ve müridi Şah İsmâil Şehîd'in Delhi Cuma Camii'nde verdiği vaazlarla oluşmaya başladı. Şah İsmâil, Şah Veliyyullah'ın *Hüccetullâhi'l-bâliğa*'sında ileri sürdüğü düşüncelere benzer görüşleri savunan *Takviyetü'l-îmân* adlı eserini aralarında Ahmed Şehîd ve Abdülhay Hibetullah'ın da bulunduğu bir meclise sundu. 1818'de Şah İsmâil Şehîd ve Abdülhay ile Delhi'de bir araya gelen Ahmed Şehîd bu dönemde dinî problemleri taklide dayanmadan ictihad yoluyla çözmeye çalıştı. *Şîrât-ı Müstakîm* adlı ese-

rinde görüşlerini tasavvuf terminolojisini kullanarak açıkladı ve hareketin tasavvufi yönünü vurguladı. Şeyhi Şah Abdülazîz ed-Dihlevî ile Şah İsmâil Şehîd ve Abdülhay Hibetullah gibi zamanın önemli âlimlerinin onun yanında yer alması sayesinde müridleri ve taraftarları giderek çoğaldı.

Ahmed Şehîd hac için gittiği Hicaz'dan dönüşünde (1922) harekete siyasal bir nitelik kazandırmaya karar verdi. Bu amaçla siyasî baskı altında yaşayan Kuzey ve Doğu Hindistan'daki müslümanların bir cihad hareketi başlatması kararlaştırıldı. Ahmed Şehîd ve arkadaşları, "mücâhidin" denilen mensuplarından zamanlarının büyük bölümünü savaş eğitimiyle geçirmelerini istediler. İlk olarak Pencap'taki Sih yönetimine karşı savaş açıldı. 1826'da Nevşere yakınlarındaki çatışmada Sihler yenilgiye uğratıldı. Ahmed Şehîd ertesi yıl emîr'ü'l-mü'minîn (imam) seçildi. Harekete destek olma sözü veren Peşâverli kabile reislerinin ihanetine uğrayan Ahmed Şehîd çok sayıda kayıp vermesine rağmen daha sonra toparlanıp tekrar eski gücüne kavuştu. Ancak mücahidler bu dönemde bir yandan Sihler'in saldırıları, diğer yandan kabilelerin muhalefeti yüzünden zaman zaman zor durumda kaldılar. Ahmed Şehîd ve Şah İsmâil'in 1831 yılında Sihler'le yapılan savaşta öldürülmeleri harekete büyük darbe vurdu. Mücahidler daha sonra Sitana'da birleşip İngilizler'e karşı mücadeleyi sürdürdüler. İngiliz yanlısı bazı ulemâ 1870'te bir fetva yayımlayıp hareketle ilgilerinin bulunmadığını ilân etti. Güçleri giderek zayıflayan mücahidler cihad faaliyetini sınır bölgelerinde 1890 yılına kadar sürdürdüler. 1917'de Emîr Ni'metullah, İngiliz sömürgecileriyle barış antlaşması yapmak zorunda kaldı. Ancak mücadele 1947 yılına kadar küçük çarpışmalar halinde devam etti.

Tarikat-ı Muhammediyye, Ahmed Şehîd'den sonra birkaç gruba ayrıldı. Baş hâlefî Vilâyet Ali ve kardeşi İnâyet Ali'nin başını çektiği Sâdîkpûrî grubu Ahmed Şehîd'in ölmediğini ve dolayısıyla yeni bir imam seçmenin gereksizliğini savunurken Mevlânâ Nâsîrüddin'in liderliğini yaptığı grup yeni bir imam seçmenin zorunlu olduğunu savundu. Hareketin Kerâmet Ali Cavnpûrî liderliğindeki bir kolu Bengal'de İngiliz sömürgecilerine karşı mücadeleye devam etti.

BİBLİYOGRAFYA :

I. H. Qureshi, *Ulema in Politics*, Karachi 1972, s. 140-178; Mohiuddin Ahmad, *Saiyid Ahmad Shahid*, Lucknow 1975; H. O. Pearson, *Islamic Reform and Revival in Nineteenth Century In-*

dia: The Tariqah-i Muhammadiyah (doktora tezi, 1979), Duke University; M. T. Titus, *Indian Islam*, New Delhi 1979, s. 181-187; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden-Köln 1980, s. 180-184; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. Mehmet Dağ – Mehmet Aydın), Ankara 1981, s. 255-257; Mujeeb Ashraf, *Muslims Attitudes Towards British Rule and Western Culture in India*, Delhi 1982, s. 124-143; Kamalesh Sharma, *Role of Muslims in Indian Politics*, New Delhi 1985, s. 21-26; M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 395-396; Muhammad Abdulbari, "The Politics of Sayyid Ahmad Bareilwi", *IC*, XXXI/2 (1957), s. 156-164; Muinüddin Ahmad Khan, "Tariqah-i Muhammadiyah Movement: An Analytical Study", *IS*, VI/4 (1967), s. 375-388; L. Baha, "The Activities of the Mujâhidin 1900-1936", a.e., XVIII/2 (1979), s. 97-168; Ghulam Muhammad Jaffar, "The Legacy of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement", *HI*, XIV/3 (1991), s. 77-88; a.m.f., "The Organization of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement", a.e., XVIII/2 (1995), s. 55-66; a.m.f., "Social Background of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement", *JPHS*, XLIII/4 (1995), s. 363-380; a.m.f., "Tariqah-i Muhammadiyah Movement and the Propagation of its Ideas", *HI*, XIX/1 (1996), s. 57-67; a.m.f., "State Trials Against the Followers of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement and their Impact on the Movement", *JPHS*, XLVII/1 (1999), s. 25-34; M. Gaborieau, "Sûfilere Yönelik Eleştiriler: On Dokuzuncu Yüzyılın Başlarında Hindistan'daki Tartışmalar" (trc. Abdurrezzak Tek), *ÜÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/1, Bursa 2008, s. 297-313.

M. NAEEM QURESHI

et-TARİKATÜ'L-MUHAMMEDİYYE

(الطريقة المحمدية)

Birgivi Mehmed Efendi'nin
(ö. 981/1573)

Kitap ve Sünnet bağlamında
ahlâkî konulara dair
Arapça eseri.

Tam adı *et-Tarikatü'l-Muhammediyye ve's-sîretü'l-Ahmediyye*'dir. Eserin muhtevası müellif tarafından üç ana bölüme (bab), her bölüm de üç alt bölüme (fasıl) ayrılmıştır. Birinci bölüm, Kitap ve Sünnet'e bağlı kalıp bid'atlardan uzaklaşma ve ibadetlerin yerine getirilmesi sırasında aşırılığa kaçmama hakkındadır. İlk fasılda Kur'an ve hadislere dayanılarak Kitap ve Sünnet'e bağlılığın gereğine temas edilmiş, ikinci fasılda bid'atın zararlarına dair bazı rivayetler aktarıldıktan sonra mütedil bir anlayışla hangi davranışların kaçınılacak bid'atlar çerçevesine girdiği belirtilmiştir. Bu arada halvete çekilmek ve şeyhin himmetine mazhar olmak suretiyle doğrudan Hz. Peygamber'e ve Allah'a ulaşıp dinî meseleleri çözeceklerini ileri süren bazı tasavvuf ehline ait iddiaların ilhad ve dalâletten ibaret olduğu ifade edilmiş, bu hükmü desteklemek için Cüneyd-i Bağ-